

ÚVODEM

rozvojové pomoci, obchodních vztahů a vojenské spolupráce jsou pro ně EU, Čína a ostatní nové mocnosti minimálně stejně atraktivní jako USA. I když ve smyslu vojenské moci zůstávají dominantním aktérem mezinárodního systému USA, nové podmínky, dané vzestupem „druhého světa“, umožnily EU a Číně (a dalším nastupujícím mocnostem) zvýšit asertivitu jednání na mezinárodní scéně.⁴²

Geopolitické, ekonomické a společenské změny, jež nastaly po skončení studené války, měly dalekosáhlý vliv na podobu a strukturu mezinárodního prostředí. Nové podmínky, ve kterých se vyvíjel mezinárodní systém, změnily jeho polaritu, předefinovaly mocenská centra a rovněž umožnily nástup nových mocností. V této kapitole jsme zmínili některé faktory, jež považujeme za důležité právě z hlediska nástupu nových mocností.

V rámci kapitoly jsme mnohokrát zmínili dichotomii tradičních a nových mocností. Závěrem je nutné poznamenat, že tzv. tradiční mocnosti tvoří homogenní blok, který by za každých okolností spolupracoval geopoliticky a ekonomicky a společnými silami bránil nastupujícím mocnostem v emancipaci. Mezi tradičními mocnostmi existuje mnoho typů rivality a jistá forma soutěživosti, či dokonce nevráživosti např. mezi USA a Evropou je evidentní. Unilaterální mus USA nevyhovuje jak nastupujícím mocnostem, tak i některým mocnostem tradičním. I této situace mohou nastupující mocnosti využít k posílení svého vlivu. Do jaké míry je jednotná a kooperující skupina států, jež považujeme za nastupující mocnosti? To je jedna z otázek, kterou si kladou autoři této publikace.

Nebývale rychlá expanze čínského vlivu a moci prakticky do všech regionů světa nezřídka kdy vyvolává nejistotu či obavy o budoucnost současné podoby mezinárodního uspořádání. Čínu můžeme chápat jako zemi kontrastu. Nalézáme zde silnou ekonomiku, obrovskou armádu nebo co do objemu úctyhodnou populační základnu. Vedle toho bychom však neměli opomíjet nerovnoměrnou distribuci dopadů ekonomického růstu na obyvatelstvo ani fakt, že Čína patří mezi příjemce rozvojové pomoci, a bývá tak mnohdy stále řazena do skupiny rozvíjejících se států. Čínskou strategii vzestupu navíc doprovází celá řada nelichotivých aspektů, jde například o politiku „zavřených očí“ vůči charakteru režimů, se kterými spolupracuje, dopady jejich aktivit na kvalitu životního prostředí či nerespektování základních lidských práv, ať už doma, či v zahraničí.

Cílem této kapitoly je zmapovat kořeny a příčiny čínského růstu s poukázáním na zlomové body, které k překotnému vzestupu významnou měrou přispěly. Rovněž mocensky zařadíme současnou Čínu v rámci spektra supervelmoc – velmoc – regionální mocnost a vypořádáme se s ústřední tezí celé knihy, která tvrdí, že všechny zde studované země představují příklad nově nastupujících mocností, k jejichž emancipaci dochází po konci studené války. Cílem kapitoly však není (a vzhledem k omezenému rozsahu ani nemůže být) představení vyčerpávající studie na téma čínského růstu a všech konsekvencí s ním spjatých. Kapitola může platit za pomyslný „odrazový můstek“ pro další hluboké studie na jednotlivá dílčí témata, která zde budou, doufejme nikoliv příliš schematicky, zpracovávána.

Struktura předkládané kapitoly je následující. V první části jsou zmiňovány kořeny a příčiny čínského růstu. Vzhledem k ústřední tezi celé knihy zde také hodnotíme, jaký dopad na čínskou pozici v mezinárodním systému měl konec bipolární konfrontace a strukturální proměny uvnitř Číny. V druhé části zachycujeme čínskou aktuální

pozici v mezinárodním systému včetně jejich vztahů k blízkému okolí, postavení v jiho-jihní spolupráci a počínání v Africe a Latinské Americe. Všíáme si také specifika a anomálie čínské taktiky překotného vzestupu. Zde je příhodné zmínit frekventovaně užívanou politiku tzv. mírového vzestupu Číny (Peaceful Rise) z roku 2003 prezidenta Chu Ťin-tchaa či koncepci tzv. cesty pekingského konsenzu (Beijing Consensus Way). V poslední části kriticky hodnotíme čínskou strategii růstu. Poukážeme na stinné stránky, které se projevují jak na mezinárodním poli (spolupráce s tzv. „darebnými režimy“⁴¹ typu Súdán či Zimbabwe či neokoloniální praktiky), tak uvnitř Číny (např. nevalná lidskoprávní reputace, korupce či degradace životního prostředí).

HISTORICKÉ KOŘENY A PŘÍČINY ČÍNSKÉHO VZESTUPU⁴²

Jako zlomový bod pro vzestup Číny bývá velmi často označován rok 1978 či 1979, kdy zde byly zahájeny radikální ekonomické reformy (viz dále). Původ mocenského vzestupu Čínské lidové republiky můžeme nicméně nalézt již v 50. letech, konkrétně mezi lety 1950–58. Tehdy v důsledku zapojení v korejské válce Čína významným způsobem navýšila svoji vojenskou moc a zároveň rozšířila své schopnosti politické mobilizace jak doma, tak v zahraničí. V tomto období prodělávala také výrazný ekonomický růst, který byl nicméně zastaven politikou „velkého skoku“ tehdejšího vůdce Číny Maa Ce-tunga. Léta 1959–78 se tak pro Čínu nesla spíše v duchu vnitřních problémů, nerovnováhy a stagnace.³

Až zmiňované změny ve vedení Čínské lidové republiky na samém konci 70. let a ve větší míře pak v letech osmdesátých pomohly Číně znovu nastoupit na cestu, ze které na konci 50. let sešla. Právě tehdy začalo být „revoluční“ období Maa Ce-tunga nahrazováno pragmatičtější erou modernizace či ekonomického rozvoje nového prezidenta Tenga Siao-pchinga. Ten v čele země stanul v roce 1978 a nedlouho poté se Čína dočkala implementace významných ekonomických reforem⁴. Období od roku 1978 přibližně do konce 80. let se tak neslo v duchu úsilí o nastartování ekonomického růstu⁵ na úkor systému centrálního plánování a komunistické ideologie.⁶ Přibližně ve stejném období se Číně také podařilo normalizovat vztahy

se Spojenými státy i Sovětským svazem, čímž vzrostla její relevance na mezinárodním poli.⁷

Byla to rovněž ekonomická liberalizace, která v Číně na konci 80. let v součinnosti s děním v kolabujícím východním bloku přispěla k celospolečenskému požadavku na politickou reformu. S tím se však režim nehodlal smířit. Následující brutální potlačení protirežimních protestů na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 přechodně uvrhlo Čínu do mezinárodní izolace, což pro ni v prostředí končící studené války rozhodně nebylo výhodnou výchozí pozicí pro další růst. Peking byl nicméně schopen pružně zareagovat zahájením tzv. strategie dobrého sousedství, tedy navazováním vztahů s geograficky blízkými zeměmi, se kterými dosud nespolupracoval (Jižní Korea, Singapur či např. Indonésie). Čína tak odvrátila hrozbu izolace dlouhodobějšího charakteru.⁸

Ukončení bipolární konfrontace znamenalo další zásadní bod pro vzestup Číny, což ostatně koreluje i s tvrzeními uvedenými v úvodních dvou kapitolách. V nově se formujícím mezinárodním systému Čína relativně rychle nahradila Sovětský svaz v roli protivníka či protiváhy vůči Spojeným státům. Její pozice v mezinárodním systému tak získala nový rozměr: stala se jistou alternativou západních Spojenými státy reprezentovaných hodnot a přístupů, ať už k rozvojové pomoci, či cestě k růstu.^{9, 10} Sama Čína často hovoří o „perverznosti“ Spojených států a o své schopnosti vypořádat se s rolí zodpovědného občana mezinárodního společenství mnohem lépe, než jak to činí právě USA.¹¹ Existenci čínské alternativy o něco později uvítala celá řada zemí Jihu, které se z různých důvodů odmítaly podřizovat tradičním požadavkům zemí Severu, kterými byla podmiňována ekonomická pomoc. Číně se tak uvolnil prostor pro relativně nerušenou mocenskou expanzi a navazování vztahů se státy v různých částech světa.

Dalším významným prvkem, který je nutné v souvislosti s (nejen) ekonomickým vzestupem Číny po skončení studené války zmínit, je obdivuhodný objem přímých zahraničních investic (FDI), které přijímala. Vyjma let 1997–98, jakožto období asijské ekonomické krize, můžeme od poloviny 80. let sledovat trend růstu objemu FDI do Číny. Pro ilustraci: zatímco za rok 1982 přijala FDI v přibližné hodnotě 430 milionů USD, v roce 1988 to bylo více než 3 miliardy USD,

v roce 1998 již bezmála 44 miliard USD, v roce 2008 172 miliard¹². Ekonomický vzestup dále umocnilo přijetí Číny do Světové obchodní organizace v roce 2001. Tím se čínské hospodářství stalo ještě otevřenějším, než ekonomiky Jihní Koreje či Japonska té doby.¹³ Čína se tak v důsledku eliminace opatření omezujících volný obchod stala „lákadlem“ pro řadu zahraničních investic.

K dalšímu rozvoji čínského mocenského potenciálu a globálnímu vlivu významnou měrou přispěla administrativa prezidenta Chu Ťin-tchaa (2003–13). Oproti svému předchůdci Ťiang Ce-minovi (1993–2003), který se zaměřoval především na udržení ekonomického růstu Číny, se Chu mnohem více soustředil na expanzi čínského vlivu do různých světových regionů, především pak do Afriky a Latinské Ameriky (viz dále), ale také na pomyslné „hašení“ obav světa z čínské hrozby. Právě z doby Chuovy administrativy¹⁴ pochází koncept již zmiňovaného mírového vzestupu.^{15,16} Jedná se o širší strategii Číny vůči celému světu a také vůči udržitelnosti vlastního růstu směrem k velmocenskému postavení. Celý přístup pak zahrnuje několik dílčích opatření směrem dovnitř i ven. Jedná se jednak o zaměření čínského režimu na ekonomický rozvoj, domácí politickou stabilitu a uchování teritoriální integrity a suverenity, jednak také o snahu Pekingem utišit obavy ostatních států v regionu z čínských úmyslů a kontinuálně zvyšovat prestiž a vliv Číny v rámci regionu i mimo něj^{17, 18}. Souhrnně řečeno je cílem konceptu mírového růstu podnít států v tom, aby čínský vzestup chápaly spíše jako příležitost pro svůj vlastní růst než jako existenční hrozbu. V jeho rámci pak Čína zdůrazňuje vzájemně výhodné ekonomické kontakty, dialog za účelem zvyšování důvěry mezi státy a princip mírového urovnávání sporů.¹⁹ Koncept mírového růstu byl později nahrazen konceptem mírového rozvoje, který měl v mezinárodním prostředí vzbuzovat umírněnější dojem. Rozdíl mezi oběma označeními se nicméně stírá.²⁰

Jaké aspekty tedy měly vliv na vzestup Číny do její současné mocenské pozice? Můžeme říci, že k němu svou měrou přispěla jak vnitropolitická rozhodnutí, tak strukturální změny mezinárodního systému. Zde se jedná zejména o konec studené války a rozpad Sovětského svazu. Tyto události vytvořily prostor pro Čínu k tomu, aby se mohla profilovat jako možná alternativa Spojených států. Pokud

jde o vnitropolitická rozhodnutí, významnou měrou konkrétně přispěla: 1. rozhodnutí vedení země o realizaci ekonomických reforem dominantně mezi 70. a 90. lety; 2. rozhodnutí týkající se zahraničněpolitické orientace implementované přibližně od druhé poloviny 90. let, dominantně pak po roce 2000. Tyto dva body jsou spolu úzce spojeny: další hospodářský rozvoj byl (a je) spjat s nutností industrializace, která si nicméně žádala přísun nerostných surovin. Ty mnohdy Číně chyběly, a byla tudíž nucena hledat oblasti, ze kterých je dovážet.

V důsledku toho například již od počátku 90. let můžeme sledovat tendence vedoucí k etablování vztahů Číny se státy Střední Asie²¹, zejména pak s Kazachstánem a Uzbekistánem.²² Středoasijské republiky mohou sloužit jako příklad států, ve kterých se Čína pokoušela (a pokouší) nacházet alternativní zdroj energetických surovin, především pak ropy, čímž usiluje o omezení své závislosti na dodávkách této suroviny ze zemí Blízkého východu.^{23,24} Nejpозději od konce 90. let, dominantně pak po roce 2003, hraje stále významnější roli v čínské zahraničněpolitické orientaci také Afrika a Latinská Amerika (viz dále).

Zvyšování čínské relevance v mezinárodním systému je tudíž multi-dimenzionální záležitostí. Ekonomický růst byl nepochybně důležitým prvkem tohoto procesu, nicméně významnou roli sehrálo celkové otevření Číny jejím okolí i vzdálenějším zemím, což navýšilo její politickou relevanci a mocenský potenciál. Zejména od nástupu Chu Ťin-tchaa na post prezidenta pak také rapidně roste čínský důraz na aspekty soft power coby jednoho z klíčových předpokladů pro zvyšování relevance a mezinárodního vlivu Číny. Sám prezident Chu několikrát ve svých projevech a oficiálních dokumentech zdůrazňoval nutnost „(...) vybudovat kulturní moc Číny za účelem vyhovění domácím potřebám a rostoucím mezinárodním výzvám“.²⁵

POSTAVENÍ SOUČASNÉ ČÍNY V MEZINÁRODNÍM SYSTÉMU

KLASIFIKACE MOCENSKÉHO POSTAVENÍ ČÍNY: REGIONÁLNÍ MOCNOST ČI VELMOC?

V předchozí kapitole jsme se pokoušeli nastínit procesy a mechanismy, které vedly k mocenskému vzestupu Číny. Nyní se pokusíme

definovat současnou mocenskou pozici, do níž dospěla. Hned na začátku je potřeba říci, že mocenské zařazení Číny v rámci v úvodu představeného spektra supervelmoc – velmoc – regionální mocnost není úplně jednoznačné. Překážek, na které můžeme v tomto ohledu narazit, je celá řada a tyto problémy z hlediska vymezení faktorů, které určují mocenské postavení dané země, jsou diskutovány v úvodních kapitolách této knihy.²⁶

Kam tedy v rámci této klasifikaci zařadit Čínu? Buzan a Wæver ji řadí do kategorie velmoci.²⁷ Ke stejnému či podobnému závěru se přiklání i řada dalších autorů. Shaun Breslin²⁸ například o Číně hovoří jako o velmoci na vzestupu (emerging great power). Podobně se k mocenskému postavení Číny vyjadřuje také David Scott.²⁹ Rovněž David C. Kang³⁰ tvrdí, že Čína již nyní v mnoha ohledech dosáhla velmocenského postavení. Poněkud odlišně na Čínu nahlíží architekt již zmíněného konceptu mírového růstu Čeng Pi-tien, který ji chápe coby aspiranta na pozici velmoci. Čínu je podle něj možno chápat jako velmoc na vzestupu, avšak potrvá ještě několik dekad, než ji bude možné označit za modernizovanou středně rozvinutou zemi.³¹ Vyskytují se i odlišné názory na čínskou pozici v mezinárodním systému. Jmenovitě např. Dirk Nabers chápe Čínu (společně s Indii, Brazílií a Jhoafrickou republikou) jako novou regionální mocnost.³² Podobně smýšlí i Douglas Lemke.³³

Můžeme tudíž říci, že o mocenskou klasifikaci Číny v soudobém mezinárodním systému se pokoušela řada autorů. Čína bývá nejčastěji chápána jako stát stojící na pomezí mezi velmocí a regionální mocností. Jak ale Čína chápe sebe sama? Nejvyšší vedení státu nastoupilo přibližně od 90. let na dráhu tzv. velmocenské diplomacie (great power diplomacy). Hlavní myšlenka této strategie zahájené ze strany prezidenta Ťiang Ce-mina³⁴ je následující: ačkoliv Čína poloviny 90. let ještě není globálním hráčem především kvůli svým relativně limitovaným ekonomickým, geopolitickým a vojenským schopnostem, měla by usilovat o navýšení své role v mezinárodním systému, zejména pak v regionu pacifické Asie.³⁵ Nejpozději v prvních letech 21. století se pak v Číně začalo objevovat stále větší množství hlasů kritizujících fakt, že se dlouhodobě profilovala jako oběť, která má za sebou „(…) 150 let hanby a ponižení“³⁶ a že je bezpodmínečně

nutné, aby si osvojila velmocenskou mentalitu. V této zahraničněpolitické orientaci pokračoval i prezident Chu Ťin-tchao, který se nicméně na globální roli Číny soustředil ještě intenzivněji a opakovaně zdůrazňoval nutnost sdílení globální zodpovědnosti mezi předními velmocemi, mezi které se měla řadit i Čína. Tyto čínské aspirace na globální post byly potvrzeny v červnu roku 2003, kdy se poprvé jako pozorovatel zúčastnila zasedání skupiny osmi nejvyšších států světa (G8).³⁷

S ohledem na výše zmíněné a na teoretické uchopení konceptu velmoci ze strany Buzana a Wævera³⁸ by se dalo tvrdit, že Čína na velmocenskou dráhu skutečně nastoupila.³⁹ Na čínský faktor je rovněž ze strany ostatních států reagováno na bázi systémových kalkulací. Už jen to, že Čína bývá nezřídka kdy označována jako vyzývatel hegemonního postavení Spojených států,⁴⁰ či fakt, že zasahuje (ať už ekonomicky, vojensky či politicky) prakticky do všech částí světa, svědčí o tom, že kapacity země skutečně přesahují rámec „pouhé“ regionální mocnosti. Rovněž se během posledních dvou dekad silně změnilo vnímání vlastní mocenské pozice a mocenských ambicí ze strany samotné Číny (viz výše). Nicméně otázkou zůstává, zdali Čína skutečně disponuje oním neoddiskutovatelným ekonomickým, vojenským a politickým potenciálem k tomu, aby mohla v relativně krátkodobém horizontu aspirovat na pozici supervelmoci.⁴¹ Na tomto faktu mezi autory neexistuje jednoznačná shoda. Ponechme tedy Číně status velmoci na vzestupu či nově nastupující velmoci (emerging great power)⁴². Takto bývá označována nejčastěji, chápe tak i sebe sama a tento pojem pravděpodobně vystihuje její mezinárodní postavení nejlépe.

POSTAVENÍ ČÍNY V ASII

Pokud bychom měli uchopit čínské postavení v jejím regionu, jednoznačně narážíme na problém nemožnosti čínské regionální pole působnosti teritoriálně vymezit. Regionální afiliaci Indie nebo například Japonska je možné definovat relativně snadno. Podobný přístup u Číny nicméně selhává: země zcela zjevně zasahuje do několika regionálních celků zároveň. Nadine Godehardtová v důsledku výše

uvedeného Čínu chápe jako tzv. propojující stát (interlocking state), což je země, která se nachází mezi „(...) dvěma či více regionálními uspořádáními (...) a váže k sobě různé sady států“^{43, 44}. Čínu tudíž buď nemůžeme přiřadit k žádnému regionu, nebo je možné uchýlit se k závěru, že regionálním polem působnosti Číny je Asie jako celek, v jejímž rámci Čína funguje jako meziregionální pojítko.^{45, 46} S odlišným názorem přicházejí Buzan s Wæverem,⁴⁷ kteří jakožto čínský region chápou východní Asii. Sem pak zařazují široké spektrum států od Mongolska až po Austrálii⁴⁸.

Je tak zjevné, že o regionální afilii Číny nepanuje shoda. My se zde nicméně alespoň ve stručnosti pokusíme zachytit čínské vztahy vůči jejím (relativně) blízkému okolí. Na začátek je třeba říci, že ze strany Číny je často zdůrazňovaným cílem – s ohledem na její okoli – zachování stability a současného uspořádání.⁴⁹ Opět v souladu s konceptem mírového růstu Peking tvrdí, že respektuje suverenitu a neusiluje o mocenskou expanzi ani o transformaci současného hraničního uspořádání (viz výše). Navzdory tomu se stále často objevují diskuse o tom, zda Čína je revizionistickým státem či zemí, která se snaží udržovat status quo (tzv. status quo power).⁵⁰

JIHOVÝCHODNÍ A SEVEROVÝCHODNÍ ASIE

Za zmínku zde stojí zejména čínské vztahy ke Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN) od 70. let, později v Regionálním fóru ASEAN (ARF). Vazby Číny na ASEAN někdy bývají označovány jako jistý testovací prostor pro strategii mírového růstu. Jedná se mimo jiné o oblast, která je s Čínou kulturně spřízněná, nemluvě o intenzivních ekonomických kontaktech a zde žijící významné menšině etnických Číňanů⁵¹. K dalšímu prohloubení vazeb Číny k ASEAN došlo se skončením studené války: roku 1992 zde Čína získala status pozorovatele, v roce 1994 se pak připojila k ARF a vazby sílily po celá 90. léta.⁵² Vztahy ASEAN i jeho členských zemí k Číně jsou vedle intenzivních obchodních kontaktů dále upevňovány vzájemnou kulturní a ideovou blízkostí. ASEAN se jako celek stal hlavním spojencem Číny v její kritice západního zasahování do vnitřních záležitostí a společně se rovněž sdružují kolem tzv. „asijských hodnot“.^{53, 54}

Pokud se pohybujeme v regionu jihovýchodní Asie, je nutné zmínit čínsko-čínské vztahy. Ty jsou dlouhodobě problematické a intenzita jejich konfliktosti se vyvíjí do značné míry v závislosti na tom, zdali na Tchaj-wanu vládne Kuomintang osiře se vymezující proti politice jedné Číny (One China Policy) či opoziční umírněnější křídlo snažící se spíše o čínsko-čínskou spolupráci.⁵⁵ Důležitou roli ve vzájemných vztazích hrají Spojené státy, které na jedné straně dlouhodobě platí za významného ekonomického a vojensko-politického spojence ostrovní Číny, na straně druhé mnohokrát podpořily politiku jedné Číny. Postoj USA se tak zdá být rozpolcený^{56, 57} a poznamenaný snahou balancovat mezi oběma zeměmi. Tchaj-wanští reprezentanti se v roce 2004 také kriticky vyslovili proti čínskému konceptu mírového růstu, který označili za pouhou „fasádu míru“, která má zakrývat reálné čínské úmysly. Když pak v březnu 2005 kontinentální Čína schválila antisecesionistický zákon, kterým de facto legalizovala možný vojenský zásah proti Tchaj-wanu, tchajwanské pochybnosti o čínském mírovém růstu se přirozeně dále prohloubily.⁵⁸ Sám Tchaj-wan však rozhodně nedisponuje kapacitami, které by mu umožňovaly se proti Číně nějak vojensky vymezit, a diskutabilní je také to, jak ochotně by ho v případném otevřeném konfliktu podpořily USA.

Čínský vliv v prostoru severovýchodní Asie nabývá poněkud jiného rozměru než v jihovýchodní Asii, ačkoliv zde rovněž významnou roli hrají ekonomické vazby. Ambivalentní jsou vztahy Číny především s Japonskem a v tomto ohledu bývá také zmiňována Jižní Korea. K zosvětlení vztahů Číny a dvou zmiňovaných zemí v nedávné době přispělo vyhlášení identifikační zóny protivzdušné obrany ze strany Číny i nad oblastmi kontrolovanými právě Japonskem a Jižní Koreou.⁵⁹ Za zmínku dále stojí rozsáhlá čínská ekonomická a snad i vojenská podpora severokorejského režimu. Ta na jedné straně představuje garanci nezhroutení KLDR, na straně druhé však podkopává proces vyjednávání se Severní Koreou ze strany Jižní Koreje a spojenců (především USA). Nicméně fakt, že Čína představuje pro Jihokoreje zdaleka největšího obchodního partnera a Jižní Korea pro Čínu třetího největšího⁶⁰ nedovoluje, aby vzájemné vztahy získaly výrazně konfliktní charakter. Podobně se vyvíjejí také vztahy s Japonskem, kdy velmi intenzivní vzájemný obchod brání vzniku otevřeného konfliktu.⁶¹

V prostoru jihovýchodní a severovýchodní Asie tak nenalézáme žádný stát, který by projevoval vůli čínské mocenské postavení zpochybnit. Spíše zde můžeme pozorovat snahu některých zemí (například Indonésie, Singapur, Filipín, Thajska, Vietnamu, Japonska a Jižní Koreje) vyvažovat rostoucí vliv Číny svými vojensko-politickými vztahy se Spojenými státy.⁶² Jak nicméně podotýká David Kang,⁶³ existuje velmi vysoká míra interdependence těchto států s ekonomikou Číny, takže konflikt s ní není příliš pravděpodobný.

SPOJENÉ STÁTY A INDIE, JAKO VYZYVATELÉ ČÍNY; SPECIFICKÁ POZICE RUSKA

Spojené státy a Indie jsou často vnímány jako země, které s různou intenzitou i různými způsoby konkurují postavení Číny, ať už na rovině regionální, nebo globální. Je zcela neoddiskutovatelné, že Spojené státy představují největšího rivala Číny v Asii⁶⁴ a zde se také velmi často střetávají, ačkoliv ne na vojenské rovině. V této souvislosti již byl zmiňován Tchaj-wan. Spojené státy mají také velmi intenzivní vztahy (ať už ekonomické, politické či vojenské) s celou řadou asijských zemí. Jedná se jmenovitě například o Jižní Koreu, Japonsko, Thajsko, Malajsii, Indonésii, Filipíny či Vietnam. Udržováním stabilních vztahů s těmito státy se USA snaží vyvažovat (a snad i do určité míry omezit) čínský vliv v regionu.

Jak bylo rovněž řečeno výše, většina z nich se snaží balancovat mezi Čínou a USA a vytěžit ze souběžného partnerství s oběma co možná nejvíce. Vzájemný vztah Číny se Spojenými státy tedy bezproblémový rozhodně není: Spojené státy by pro Čínu do budoucna mohly znamenat překážku v naplňování vlastních zahraničněpolitických cílů.⁶⁵ Pozici USA jakožto jedině světové supervelmoci sice Čína otevřeně nepochybňuje, zároveň se však obě země nacházejí v dlouhodobém sporu: jak Spojené státy, tak Čína se vůči tomu druhému ve svých oficiálních vyjádřeních často kriticky vymezují. Čína na jedné straně kritizuje americký unilateralismus a hegemonismus,⁶⁶ na druhé straně se Spojené státy ostře vymezují zejména proti čínskému porušování lidských práv, neschopnosti (či neochotě) vystupovat v mezinárodním prostředí

zodpovědně⁶⁷ či proti vstřícné zahraniční politice vůči některým zkorumpovaným režimům.

Zároveň však ekonomická závislost USA na Číně, podobně jako v případě mnoha již zmiňovaných zemí, vzájemně tenze tlumí. Když Čína v roce 2008 překonala Japonsko a stala se největším držitelem amerického dluhu⁶⁸, byl tento trend dále potvrzen⁶⁹. Lze rovněž pozorovat americké tendence vyvažovat čínský vliv v Asii. Například v roce 2011 Hillary Clintonová zdůraznila roli amerických vztahů v regionu pacifické Asie a ve stejném roce Barack Obama během summitu Asijsko-pacifického ekonomického společenství (APEC) deklaroval zformování Transpacifického partnerství, do kterého Čína zahrnuta nebyla.⁷⁰ Můžeme tudíž říci, že USA se snaží vyvažovat vliv Číny v celé Asii a snad mu i konkurovat, nicméně její silné ekonomické vazby zároveň případné spory do značné míry utlumují.

Zajímavý je také postup k Číně ze strany rostoucí Indie. Do jisté míry mají obě země podobné problémy a zájmy a fungují mezi nimi neustále narůstající obchodní kontakty. Na konci první dekády 21. století se Čína dokonce stala třetím největším obchodním partnerem Indie.⁷¹ Zároveň jsou ale vzájemné vztahy poznamenány nedůvěrou, zejména pak ze strany Indie v důsledku historie vzájemných teritoriálních sporů, které vyvrcholily ozbrojeným střetem v 60. letech.⁷² V současnosti je zdrojem rivality vedle sporné hranice a nesmiřitelnosti obou v otázce Tibetu také čínská snaha přitáhnout k sobě co nejvíce FDI, čímž o ně přirozeně připravuje Indii.⁷⁴ Za zmínění stojí také indické strategické partnerství se Spojenými státy, které je dalším z mnoha příkladů snahy USA vyvažovat (či ztlachtit) čínský vliv v regionu. V rámci politiky dobrého sousedství se nicméně Čína zejména od 90. let snažila udržovat vzájemné vztahy v rovnováze a nejpozději s nástupem administrativy prezidenta Chu přiznala Indii status velmoci na vzestupu.⁷⁵

Poslední stát, který zatím v kontextu vztahu Číny k jejímu okolí nebyl zmiňován, je Ruská federace. Zatímco v době studené války prošly čínsko-ruské vztahy dost dynamickým vývojem, od skončení bipolárního konfliktu získaly relativně stabilní rozměry. Oba státy vystupují poměrně jednotně i na poli OSN. Rusko Čínu chápe spíše jako partnera v „boji“ proti americké hegemonii a unilateralismu.

Partnerství bylo dále upevněno v roce 2001 zformováním Šanghajské organizace pro spolupráci (ŠOS)⁷⁶. Čína v ŠOS vidí významný potenciál, zejména pak s ohledem na obrovské zásoby nerostných surovin ve Střední Asii a možné další odbytiště pro své výrobky. V posledním řadě je zde nutné zmínit, že Peking ŠOS využívá často k tak řečenému „boji proti terorismu“, respektive k potlačování západních menšin se separatistickými tendencemi. Čína tak plánuje především za významného propagátora rozšiřování ekonomické spolupráce. V důsledku svého úsilí proniká do jednoznačně ruské sféry vlivu nicméně s Ruskem vstupuje do sporu. Rusko tak preferuje spíše strategicko-bezpečnostní rozměr kooperace, který je pro něj výhodnější.⁷⁷ Také pro Rusko představuje Čína významného obchodního partnera. Peking pak velmi vítá zejména ruské surovinové a energetické zásilky⁷⁸. Můžeme tedy říci, že vzájemné vztahy dosud nabývaly spíše charakteru spojenectví než konfliktu.

ČÍNA A SPOLUPRÁCE SE ZEMĚMI GLOBÁLNÍHO JIHU

HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Postup Číny k rozvíjejícím se zemím dále zrcadlí její celkovou zahraničněpolitickou strategii. Ta se souhrnně vyznačuje zejména principem nepodmiňování pomoci a neintervencováním do vnitřních záležitostí státu, kterému je rozvojová pomoc poskytována. To je v souladu s obecnými charakteristikami jiho-jihní spolupráce uváděnými v úvodních kapitolách. Také zde lze čínskou strategii velmi dobře vystihnout označením „Beijing Consensus Way“. Tento pojem v sobě mimo jiné nese výrazný kontrast čínské strategie vůči postupu tradičních západních donorů. Čína bývá také řazena mezi tzv. nové (či staronové) poskytovatele pomoci či přesněji mezi poskytovatele pomoci stojící mimo strukturu DAC/OECD.^{79, 80} Nastíháme si nyní ve stručnosti kořeny jiho-jihní spolupráce čínského stylu.

Počátky čínského rozvojového angažmá lze nalézt již u Bandungské konference v roce 1955.⁸¹ Zde došlo prakticky poprvé k artikulaci ochoty rozvojových států Asie a Afriky zahájit vzájemnou spolupráci. S tím úzce souvisí i klíčový koncept, ze kterého vycházely

bandungské zásady spolupráce zemí Jihu, totiž pancášíla neboli pět principů mírové koexistence⁸². Po Bandungské konferenci můžeme pozorovat postupný růst čínského angažmá především v Africe, kam směřovala její vůbec první rozvojová pomoc. Čína v tomto ohledu často zdůrazňovala, že její vlastní zkušenost s kolonialismem a bojem s chudobou může představovat silný základ vzájemné spolupráce. Až později se ukázalo, že Čína nedostatečně reflektuje sociokulturní odlišnosti afrických států, a dopady jejich strategií se tak nebezpečně přibližovaly tolik kritizovaným západním metodám. To bylo dále utvrzeno neochotou maoistické Číny vstupovat do klíčových integračních uskupení a fór, jmenovitě například do G77 či Hnutí nezúčastněných zemí.⁸³ Realita čínského rozvojového angažmá se nicméně v praxi často odkláněla od rétoricky zdůrazňovaných principů solidarity, antikolonialismu, rovnosti a nezasahování do vnitřních záležitostí (více viz kapitola Stíny čínského růstu).

Z hlediska prvních kontaktů Číny se zeměmi Jihu je velmi vhodné zmínit také otázku tchajwanské státosti, která je s tímto silně pojena. Čína zejména v době studené války usilovala o navazování vztahů s co možná největším počtem zemí Jihu, které doposud ne spolupracovaly s Tchaj-wanem. Tím se snažila na úkor ostrovní Číny získat širokou mezinárodní podporu. Tento boj mezi oběma Čínami o zajištění vnějšího uznání se neintenzivněji projevil v 60. a 70. letech: pro kontinentální Čínu bylo navazování diplomatických vztahů s řadou zejména afrických států poměrně významným prvkem, který přispěl k jejímu přijetí do struktur OSN, potažmo k nahrazení Tchaj-wanu⁸⁴ v pozici stálého člena Rady bezpečnosti.^{85, 86} Pro ilustraci: zatímco ještě na počátku 70. let do mnohiny států uznávajících Tchaj-wan patřila celá řada vlivných států (mezi nimi např. USA, Západní Německo, Španělsko aj.), dnes zbývají pouze dvě desítky zemí. Patří mezi ně zejména státy Střední Ameriky (např. Belize, Panama, Salvador), Karibiku (např. Svatá Lucie) a Oceánie (např. Marshallovy ostrovy, Pallau). Silný pokles v počtu „významných“ podporovatelů Tchaj-wan zaznamenal v Africe, kde je nyní v důsledku expanze kontinentální Číny uznáván již jen ze strany Svazijska, Burkiny Faso a Svátého Tomáše a Princova ostrova. Je tedy zcela zjevné, že Tchaj-wan doposud své soupeření o uznání s lidovou Čínou prohrává.

Navíc státy, které Tchaj-wan uznávají, mají jen velmi limitovaný vliv v mezinárodním společenství.

ANGAŽMÁ V AFRICE⁹⁷

Čína své působení v Africe zahájila v 60. letech poskytováním rozvojové pomoci. Po dynamickém startu čínského rozvojového angažmá v tomto regionu nicméně následoval útlum vzájemných vztahů trvající od konce 70. let až do poloviny let devadesátých⁹⁸. Tehdy prezident Ťiang Ce-min opět povolna začal oživovat vzájemné kontakty.^{99, 90}

Spolupráci afrických zemí s Čínou je možné chápat v kontextu jejich širší snahy o hledání alternativy Západu a také o navýšení množství výhod plynoucích z rozvojových aktivit. Kooperace s Čínou pak probíhá dominantně na bilaterální úrovni⁹¹ ve formě různých rámcových dohod.^{92, 93} Výrazným prvkem vzájemné spolupráce je přirozeně rozvojová pomoc, která dnes podle čínských oficiálních informací tvoří 45,7 % z celkového objemu její zahraniční pomoci.⁹⁴ Pomoc nabývá nejčastěji formy infrastrukturálních projektů, technické podpory, investic do zkvalitňování zdravotní péče, ale i poskytování stipendií pro studium v Číně.⁹⁵ *Příloha 1* pak znázorňuje předpokládané hlavní čínské motivace k poskytování pomoci. V Africe mezi ně patří především zabezpečení stabilních surovinových dodávek, vytvoření nového odbytiště pro své výrobky, ale i šíření čínských hodnot⁹⁶ a již zmiňované hledání států, které Čínu podpoří na poli mezinárodních organizací. Oproti tomu motivací afrických států je přirozeně poměrně snadno získatelná pomoc (či zisky a zakázky), která nepodléhá širokému spektru podmínek, jak tomu obvykle bývá v případě tradičních donorů⁹⁷, a také možnost zisku silného partnera v mezinárodním systému. V tomto ohledu Čína čelí velmi často to notoricky známé kritice a obvinění z podporování „darebných“ a zkorumpovaných států, a bývá tak označována za „darebného“ či „nebezpečného“ věřitele (rogue creditor). Nicméně ani v tomto ohledu nelze situaci vidět jednostranně v důsledku aktuálních tendencí Číny působit jako zodpovědný aktér.⁹⁸

Celkové vzato se čínsko-africká spolupráce za dobu své existence radikálně proměnila. V době studené války se nesla především

Příloha 1: Předpokládané motivy čínského rozvojového angažmá ve vybraných regionech

	East Asia	Central Asia	Africa	Latin America
Hallmark Aid Projects	-	Trans-Himalayan Karakoram highway (completed 1979)	TAZARA railway (completed 1975)	Columbian railway (scheduled)
Motives				
Economic		● ●	● ● ●	● ● ●
		Establishment of new consumer markets	● ● ●	● ●
Political	● ● ●	● ● ●		
	Regional security	Uighur conflict		
	Isolation of Taiwan (One-China policy)		● ●	● ●
Ideological		Increase in global influence (support in IGOs)	● ● ●	● ●
	Spread of Chinese values	●	● ● ●	● ●

Zdroj: převzato z Lengauer 2011: 47.

●	low priority
● ●	middle priority
● ● ●	high priority

ve znamení boje proti imperialismu, kapitalismu, ale i sovětskému revisionismu. Oproti tomu dnes byl ideologický rozměr opuštěn a spolupráce se stala součástí širší čínské strategie budování vlastní mezinárodní prestiže a především boje o zisk nových surovinových zdrojů a odbytišť čínského zboží.^{99, 100}

SPOLUPRÁCE S LATINSKOAMERICKÝMI ZEMĚMI

Čínské angažmá v Latinské Americe je relativně novou záležitostí¹⁰¹. Ačkoliv jisté zintenzivnění obchodních vztahů datujeme již mezi roky 1975–90,¹⁰² výraznější angažovanost Číny v regionu započala až po roce 2001. To je opět potřeba chápat v souvislosti s rapidně rostoucí čínskou ekonomikou a hledáním nových surovinových zdrojů a odbytišť pro své výrobky.¹⁰³ To ostatně potvrzuje i *Příloha 1*. I v tomto případě pak vztahy mezi Čínou a latinskoamerickými

zeměmi probíhají primárně na bilaterální bázi¹⁰⁴, vyznačují se výrazným pragmatismem a nehraje v nich roli ideologická afilace daného latinskoamerického státu.¹⁰⁵ Pokud jde o participaci na multilaterálních fórech Latinské Ameriky, čínské angažmá zde taktéž roste. Čína je od roku 2008 členem Meziamerické rozvojové banky a je stálým pozorovatelem v Organizaci amerických států (OAS).¹⁰⁶ Dále disponuje konzultativním statutem v rámci Společného trhu Jihu (MERCOSUR), Andského společenství a dalších.¹⁰⁷

Je třeba říci, že do Latinské Ameriky z Číny neplyne prakticky žádná forma humanitární pomoci. Čína poskytuje relativně omezené množství FDI a zaměřuje se zde na rozvojově profilované projekty, jmenovitě zejména na podporu budování infrastruktury těžby nerostů.¹⁰⁸ Také zde, podobně jako v Africe, Čína svou pomoc nepodmiňuje žádnými požadavky v podobě dobrého vládnutí a dalších konceptů uplatňovaných tradičními dárci, což je, jak již bylo řečeno v úvodních kapitolách, jeden z klíčových znaků rozvojové spolupráce nových mocností.

Motivace latinskoamerických zemí ke spolupráci s Čínou se pak do jisté míry podobají motivacím zemí afrických. Vedle toho, že pro ně Čína představuje silného partnera pro vyjednávání v mezinárodním systému, hraje významnou roli ekonomický rozměr vztahů. Většina latinskoamerických zemí do Číny vyváží své primární komodity¹⁰⁹. Nicméně tato jejich role dodavatelů surovin a zemědělských produktů bez přidané hodnoty a také nediverzifikovaný charakter exportu bývají často kritizovány. Jako hlavní argument zde bývá uváděna obava z „holandské nemoci“ a také to, že čínský požadavek na dodávky nerostů a zemědělských produktů ohrožuje schopnost latinskoamerických zemí rozvíjet technologické inovace, které by jinak mohly přispět k jejich dlouhotrvajícímu rozvoji.¹¹⁰ Dalším často diskutovaným problémem je fakt, že čínské výrobky vážně konkurují exportní schopnosti států Latinské Ameriky.¹¹¹

V jihoamerickém případě bývá také mnohem častěji než v tom africkém zmiňováno, že Čína představuje hrozbu pro vyvážený rozvoj a růst pro Latinskou Ameriku. Rovněž se můžeme setkat s názorem, že Čína zde ohrožuje regionální postavení Spojených států¹¹². Nicméně tato tvrzení alespoň zatím nejsou dostatečně empiricky

podložena. Jak tvrdí Rhys Jenkins,¹¹³ Čína v současnosti nemá ekonomické ani vojenské kapacity k tomu, aby zde mohla ohrozit americkou hegemonii. Objem čínského obchodu a investic plynoucích do latinskoamerických zemí je navíc v porovnání s jejím angažmá v Africe nesrovnatelně nižší.¹¹⁴

NEREGIONÁLNÍ MULTILATERÁLNÍ SPOLUPRÁCE: BRICS, G20, G77 A PODOBNÉ

Spolupráce zemí Jihu v rámci širších multilaterálních fór či organizací má opět kořeny už ve vzniku Hnutí nezúčastněných zemí v roce 1955. V roce 1964 pak došlo na poli OSN ke zformování již zmiňované Koalice 77 zemí Jihu (G77), kde nicméně Čína původně neparticipovala, a ačkoliv se k uskupení dnes již otevřeně hlásí, bývá chápána jako přidružený stát. Také v oficiálních vyjádřeních Skupiny se vyskytuje označení „G77 and China“.¹¹⁵ Pokud jde o postavení v rámci uskupení G20 (chápano jako skupina 19 nejsilnějších ekonomik světa a Evropské unie), Čína zde zdůrazňuje akutní potřebu reformy struktury Mezinárodního měnového fondu.¹¹⁶

Multilaterální angažmá Číny (ale i dalších „zemí na vzestupu“) z pohledu jejího zapojení do jiho-jihní spolupráce je problematické zejména v důsledku odlišných priorit různých zemí Jihu nacházejících se v různých stadiích rozvinutosti. Jak tvrdí i Fantu Cheru, „(z)ájmy větších rozvojových zemí uvnitř G77 (...) nejsou vždy kompatibilní se zájmy nejméně rozvinutých států. Země na vzestupu se raději zaměřují na specifické otázky, které je přímo ovlivňují, než aby jednoduše podporovaly každý požadavek zemí Jihu jako celku“.¹¹⁷ Je třeba mít na paměti, že rozrůzněnost v rámci spektra zemí, které řadíme do kategorie globálního Jihu, je obrovská. Nelze se tudíž domnívat, že „vyspělejší“ země globálního Jihu budou reprezentovat globální Jih jako celek.

Pokud jde o vztah Pekingu k fóru BRICS, můžeme v důsledku značné ekonomické (jedná se o nejsilnější ekonomiku v uskupení), ale také politické moci Čínu chápat jako nejsilnějšího člena seskupení. Ačkoliv jednotlivé země participující na BRICS přirozeně mají kolektivní zájmy, jako je například vymezování sebe sama proti globální

dominanci USA, a jsou pro nastolení multipolárního globálního řádu, jednoznačně se zde projevují partikulární zájmy každého participanta a často vyplouvá na povrch, že se jejich pozice v globálním politickém řádu diametrálně liší. Jaké postoje tedy v BRICS zaujímá právě Čína? Za zmínku stojí její podpora komplexní reformy pravidel mezinárodního obchodu v rámci Rozvojového programu z Dohy, neboť by pro ni případné změny byly vysoce ekonomicky výhodné (oproti tomu např. Indie vůči němu zaujímá spíše skeptický postoj). Odlišné preference Číny se projeví i během summitu BRICS v Durbanu v roce 2013, kde bylo mimo jiné debatováno o založení rozvojové banky BRICS, potažmo o mechanismu přispívání do rozpočtu banky. Zatímco Čína podporovala plán, aby se výše příspěvků odvíjela od ekonomické síly daného participanta, např. Indie toto odmítala v důsledku svých obav z čínské dominance.¹¹⁸ Čína v rámci BRICS bývá někdy chápána jako jistý cizorodý prvek či „outsider“, který se svými makroekonomickými ukazateli a globálním vlivem významně odlišuje od zbytku fóra.¹¹⁹ Tento faktor můžeme chápat jako další potvrzení toho, že Čínu můžeme skutečně řadit blíže k postavení velmoci nežli regionální mocnosti.

STÍNY ČÍNSKÉHO RŮSTU

Růst vlivu Číny v mezinárodním systému doprovází celá řada kontroverzních témat, ve kterých se zčásti či zcela rozcházejí čínský pohled s názory západních zemí, ať už se jedná o (ne)zodpovědné vystupování v mezinárodním systému, nebo (ne)dodržování základní sumy lidských práv. Pokud chceme kriticky zhodnotit čínské chování a vystupování, nutně se dostáváme k autoritativnímu charakteru režimu. Ačkoliv s pokračujícím ekonomickým růstem a příklonem ke kapitalismu Číňané získávali širší ekonomické svobody a rozšiřovala se i možnost volby, politická kontrola obyvatelstva zůstává stále silná a občanská práva silně omezená.¹²⁰ Čína, která s emancipující se střední třídou čelí rostoucím ekonomickým rozdílům v rámci své více než miliardové populace, tak navzdory lehkým ústupkům neustále preferuje ekonomickou efektivitu a výnosnost před lidskými právy a svobodami.

VNITŘNÍ PROBLÉMY

Neustále diskutovanou problematikou je porušování lidských práv. Číně bývá nejčastěji vytýkáno omezování svobody vyznání, práva na stávkou, volného shromažďování, nespravedlivý systém soudnictví či nespravedlivé vykonávání trestu smrti. Velmi kritizována je také široká cenzura internetu a veškerých tiskovin. Čínské autority rovněž usilují o eliminaci lidskoprávních aktivistů – velmi častým nástrojem boje proti nim je jejich detence, mnohdy v psychiatrických léčebnách.¹²¹ Čínská vláda nicméně požadavky mezinárodního společenství na dodržování univerzálních lidskoprávních standardů ostře odmítá a vnímá je jako snahu Západu o omezení její vlastní státní autority a suverenity, která je chápána jako hodnota nadřazená lidským právům.^{122, 123}

V souvislosti s menšinovými právy pak bývá nejčastěji zmiňována otázka Tibetu a Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang. V Tibetu čínské autority dokonce vedou veřejné kampaně, v jejichž rámci nutí Tibetány zavrhout autoritu dalajlamy¹²⁴. V případě ujgurské provincie Sin-ťiang pak Čína obhajuje násilné zásahy proti obyvatelstvu bojem proti teroristickým skupinám, které jsou napojeny na Al-Káidu. Toto napojení nicméně Ujguři striktně odmítají. Tibetané a separatisté provincie Sin-ťiang tak představují dvě skupiny obyvatel, proti kterým čínské autority bojí, nejčastěji pod záminkou hrozby terorismu (viz výše), náboženského extremismu a separatismu.¹²⁵

Mezi další problémy, které přímo nesouvisí s lidskoprávní tematikou, patří bezesporu korupce a klientelismus prorůstající až do nejvyšších politických kruhů. Z nedávných případů alespoň zmíníme kauzu stranického lídra města Čchung-čching Po Si-laje, který byl za přijímání úplatků odsouzen na doživotí¹²⁶ či současný případ Čou Jung-kchanga. Tomu byl v důsledku korupčních obvinění zabaven majetek přesahující hodnotu 14 miliard USD.¹²⁷ Rychle rostoucí Číně bývá dále vytýkána nerovnoměrná distribuce bohatství a blahobytu. O té svědčí i data týkající se HDP na hlavu: Čína se s hodnotou 6 091 USD zařadila například za Irák (6 455 USD) či Bělorusko (6 685 USD)¹²⁸. Intenzivní jsou také debaty o životě čínské rolnické populace v souvislosti s absencí jejího přístupu k pitné

vodě¹²⁹. Překotná industrializace doprovázející ekonomický růst přinesla Číně řadu environmentálních problémů. Dnes Čína platí za největšího producenta emisí oxidu uhličitého, je zodpovědná za vyprodukování jedné třetiny z celkového množství skleníkových plynů a trpí vážným znečištěním vodních zdrojů. Netřeba zmiňovat ani alarmující množství smogu zejména ve velkých aglomeracích.¹³⁰ Právě takové počínání bývá chápáno jako typický znak nové nastupující mocnosti.

Přibližně v posledních patnácti letech je pak stále častěji kritizován čínský postup vůči severokorejským uprchlíkům, jejichž počet v severních provinciích Číny (zejména Ťi-lin, Liao-ning) výrazně narůstá. Pokud autority identifikují na území Číny uprchlého Severokorejce, je prakticky ihned repatriován zpět do KLTR.¹³¹ Čína totiž navzdory mezinárodním standardům uprchlým Severokorejcům nepřiznává status uprchlíka, nýbrž pouhého ilegálního ekonomického migrantů¹³². S problematikou severokorejských uprchlíků pak úzce souvisí obchodování se severokorejskými ženami, které jsou v Číně často prodávány do otroctví čínským mužům a zhusta se stávají obětmi sexuálního násilí.¹³³

KONTROVERZE ROSTOUcíHO VLIVU V ZAHRANIČÍ

Kontinuální nárůst angažmá Číny v zahraničí s sebou rovněž nese četné stinné stránky. Pravděpodobně nejvíce diskutovaná je v tomto ohledu rozvojová pomoc čínského stříhu, především pak v Africe. Již v předchozích kapitolách jsme zmiňovali čínskou ochotu spolupracovat s režimy porušujícími lidská práva, jako jsou Zimbabwe, Angola či Súdán.¹³⁴ Tento přístup ostře kontrastuje s politikou tradičních donorů, kteří se v souladu s neoliberálním diskurzem snaží poskytnout pomoc podmiňovat dodržováním základních lidských práv a zásad dobrého vládnutí v recipientské zemi. Čína tyto principy v souladu s cestou pekingského konsenzu odmítá a argumentuje přitom zásadou neintervence do vnitřních záležitostí států, se kterými spolupracuje. Jak již bylo zmíněno výše, tradiční donoři tento přístup zatracují, neboť podle nich podkopává jejich úsilí o transparentnost a zodpovědnost recipientů, a představuje tak hrozbu pro zdravý

a udržitelný rozvoj zemí Jihu.^{135, 136} Pokud nicméně přihledneme k výše popsaným lidskoprávním problémům uvnitř Číny, můžeme jen stěží očekávat, že Čína bude v zahraničí dodržovat pravidla, na která nedbá ani v domácím prostředí.

Další problém související s čínským poskytováním pomoci je netransparentní charakter poskytované pomoci¹³⁷. Je nejasné, kolik prostředků Čína poskytla, kam směřovaly a jakým způsobem byly využity. Oficiální zveřejněné údaje bývají pouze kusé.¹³⁸ Tento problém nelze redukovat pouze na Afriku a přirozeně se s ním setkáváme i na mnoha jiných místech, kam Čína své prostředky poskytuje. Jako další příklad lze uvést neznámý objem čínské pomoci plynoucí do Severní Koreje. Tato pomoc je pro severokorejský režim klíčová. Pravděpodobně jsou to totiž čínské zásilky, které udržují stávající režim v KLTR při životě.¹³⁹

Již na samém počátku této kapitoly jsme poukazovali na to, jak se Čína vymezuje proti nezodpovědnosti a nekoloniální politice Západu ve vztahu k zemím globálního Jihu (viz výše). Nicméně jsou paradoxně podobná obvinění z neokolonialismu vznášena také proti Číně. Ta bývá opět zejména v případě Afriky chápána jako „(…) dravec plundrující africké přírodní zdroje, které následně posílá zpět v podobě čínských výrobků, čímž utvrzuje nerovnou dělbu práce mezi Afrikou a zbytkem světa“.¹⁴⁰ Ve vztahu k Latinské Americe se pak hovoří o nové obchodní závislosti latinskoamerických zemí, tentokrát nikoliv na evropských koloniálních mocnostech, nýbrž na Číně.¹⁴¹ Je nicméně potřeba zmínit i druhou stranou rozvojového angažmá Číny. Zheng¹⁴² tvrdí, že ačkoliv čínský model skýtá řadu problémů, fungoval v mnoha ohledech lépe než „západní“ model rozvoje reprezentovaný opatřeními Mezinárodního měnového fondu.

Čína navíc při těžbě surovin nebere příliš ohledy na zachování kvality životního prostředí ani na práva pracujících. Mezi případy konkrétních zemí zasazených environmentální degradací, která byla způsobena činností čínských firem těžících ropu, patří např. Mo-sambik, Jižní Súdán či Rovnicková Guinea. Znečištění je ze strany představitelů daného státu, ve kterém k němu dochází, často ignorováno a své rozhořčení vyjadřuje zejména lokální populace. Ta se v některých případech uchyluje i k fyzickým útokům proti

reprezentantům čínských firem. Ačkoliv některé africké země přijímají čínské těžební a zpracovatelské společnosti stanovují pro jejich činnost přísná pravidla (např. Kapverdy), opatření tohoto typu jsou spíše vzácná.^{143, 144}

Dále se stále častěji objevuje názor, že by Čína měla svůj vliv a potenciál v mezinárodním systému využívat v souladu s principy dobrého mezinárodního občanství. Tento požadavek, který byl opakovaně vysloven nejen ze strany Spojených států, se nicméně obvykle mívá svým účinkem. V tomto ohledu je nasnadě zmínit problematiku čínského prodeje zbraní a zbraňových systémů celé řadě republikačních států, jmenovitě například Íránu, Severní Koreji, Pákistánu, Myanmaru, Demokratické republiky Kongo, Ugandě a mnohým dalším.¹⁴⁵ Dalším problémem je čínský „blokovací“ potenciál, kterého využívá prostřednictvím svého stálého členství v Radě bezpečnosti OSN. Zde Čína často ve spolupráci s Ruskem brání schvalování mezinárodních opatření v případě humanitárních krizí, jak jsme mohli pozorovat na příkladu aktuální krize v Sýrii.¹⁴⁶

MÍSTO ZÁVĚRU: BUDOUCNOST ČÍNSKÉHO VLIVU

Číně se zejména v posledních přibližně dvaceti letech povedlo ekonomicky expandovat prakticky do všech regionů světa a vzestup jejího globálního vlivu můžeme sledovat i v oblasti kultury, a to nejen na příkladu konfuciánských institutů. Čína si navíc svou politikou dobrého sousedství byla schopna vytvořit relativně nekonzfliktní vztahy se svým okolím, ve kterém jen obtížně hledáme stát, který by disponoval potenciálem ohrozit stávající čínskou pozici v mezinárodním systému. Je rovněž možné zaznamenat čínskou snahu o rovnoměrné navyšování vojenských, politických, ekonomických, ale i kulturních kapacit. Yan¹⁴⁷ tvrdí, že pokud bude vedení Číny schopno vyvarovat se zásadních politických chyb, její mocenský růst nebude do budoucna nijak závažně ohrožen.

Je však nutné uvědomit si také neustále narůstající vnitřní problémy, které jsou s čínským růstem spjaty a které bývají chápány jako další charakteristický rys nově nastupujících mocností. Jedná se především o nerovnoměrnou distribuci bohatství a blahobytu a nárůst

relevance střední třídy, která se již v mnoha jiných případech stala hybnou silou pro zásadní politické změny. Protože současné čínské postavení je do značné míry závislé na stávajícím charakteru politického režimu, silící střední třída by ho svými požadavky potenciálně mohla ohrozit. Další vnitřní překážkou by se mohlo stát vnitřní štěpení doposud relativně jednotné Číny. Zde jsme v této souvislosti zmiňovali pouze Ujgury a Tibeťany, nicméně tendence tohoto typu (umocněné charakterem režimu) mohou vzejít i z mnoha dalších skupin čínských obyvatel.

V úvodu této kapitoly jsme příslibili, že se pokusíme vypořádat s ústřední tezí, která se prolíná celou knihou, totiž že všechny zde studované země představují příklad nově nastupujících mocností, k jejichž emancipaci dochází po konci studené války. V případě Číny se toto tvrzení zdá být pravdivé jen částečně. Z předkládaného textu je snad dostatečně zřejmé, že konec bipolární konfrontace rozhodně přispěl k navýšení relevance Číny v mezinárodním systému. Čína se stala novou protiváhou Spojených států a tzv. cesta pekingského konsenzu, kterou o něco později začala nabízet zemím globálního Jihu, se pro tyto státy stala alternativní cestou rozvoje. Nicméně při čínské cestě k vlivu a růstu sehrály zcela zásadní vliv také ekonomické reformy z konce 70. a v průběhu 80. let. K emancipaci Číny tudíž nedošlo až s koncem studené války, ale již v jejím průběhu. V porovnání s ostatními státy, které bývají řazeny do kategorie nově nastupujících mocností, měla Čína relativně soběstačné postavení státu, který byl schopen balancovat mezi Sovětským svazem a Spojenými státy. V 70. letech se pak Čína nejen prostřednictvím získu stálého členství v Radě bezpečnosti OSN stala významným a velmi vlivným aktérem, jehož relevanci v mezinárodním systému bylo nutno zohledňovat. Můžeme tak spíše říci, že konec studené války nepřispěl k čínské emancipaci jako takové, ale spíše k dalšímu rozšíření manévrovacího prostoru pro tuto zemi.

Jak Čínu dnes můžeme z mocenského hlediska uchopit? Dospěli jsme podobně jako dřívější většina autorů zabývajících se touto problematikou (viz výše) k názoru, že Čínu je možné chápat jako velmi na vzestupu. K tomuto postavení Čína dospěla spolupůsobením celé řady faktorů, ať už se jedná o ekonomické reformy 70. a 80. let, získ

stálého členství v Radě bezpečnosti, konec studené války či politiku otevírání se světu vzešlou od Chu Ťin-tchaa. Ve stejném okamžiku však pro Čínu z hlediska jejího globálního konkurování Spojeným státem může závažnou překážku představovat nedostatečný morální rozměr její politiky. Jak tvrdí Suisheng Zhao: „Pokud Čína nebude schopna dokončit přerod své zahraniční politiky¹⁴⁸, pak od 15. století dominující západní civilizace nebude ochotna akceptovat čínské pojetí světového řádu.“¹⁴⁹

Indie

Jiří Zákavský

ÚVODEM

Indie je státem, jehož jméno je v posledních letech velmi často skloňováno v souvislosti s jeho narůstajícím vlivem v mezinárodním prostředí. Od počátku 90. let můžeme pozorovat v důsledku domácích hospodářských reforem ekonomický růst země, který přetrvává dodnes. Indie se stala největší ekonomikou jižní Asie.¹ Ve stejném období se definitivně proměnila v zemi vlastní cí jaderný arzenál, začala se zapojovat do integračních uskupení mezi státy Jihu a snaží se aktivně participovat na dění v globálním prostředí. Stejně tak od dob nedávno minulých Indie intenzivně investuje do vytváření své pozitivní image v zahraničí prostřednictvím veřejné a kulturní diplomacie.

Aby však mohla pomýšlet na významnější postavení v mezinárodním prostředí, musí si v prvé řadě zajistit bezpečnost v nepřítli stabilním regionu jižní Asie. Právě zisk postavení regionální mocnosti by pro ni měl znamenat „odrazový můstek“ pro zlepšení jejího mocenského postavení v kontextu mezinárodního systému.

Zároveň se však setkáváme s kritiky Indie, kteří staví do kontrastu její ekonomický potenciál se snahou hrát významnou roli v regionu jižní Asie proti sociálním problémům této druhé nejlidnatější země světa a nepřítli velkého reálnému vlivu na globální dění. V této souvislosti můžeme zaznamenat jízlivé konstatační, že Indie bezpochyby je onou mocností na vzestupu, ale zároveň se dá také charakterizovat jako „stále na vzestupu, ale nikdy ne zcela vzestoupená“ („always emerging but never quite emerged“).² Cílem předkládané případové studie je potvrdit předpoklad, že Indie je dominantním státem v regionu jižní Asie a zároveň analyzovat mocenské postavení Indie na úrovni mezinárodního systému jako celku.